

Krześniak-Firlej, Danuta

Księża prefekci diecezji kieleckiej 1918-1939

Dzieje Najnowsze 31/1, 111-117

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

A U T O R E F E R A T Y

Danuta Krzesniak-Firlej

Kielce

Księża prefekci diecezji kieleckiej 1918-1939¹

W dotychczasowej literaturze przedmiotu brak jest osobnych opracowań poświęconych duchowieństwu diecezji kieleckiej w dwudziestoleciu międzywojennym 1918-1939. W odróżnieniu od XIX-wiecznych dziejów tej diecezji, które dość szczegółowo zostały zbadane przede wszystkim dzięki wieloletnim studiom nad tą problematyką ks. D. Olszewskiego, okres po 1914 r. wciąż oczekuje na dalsze badania historyczne. Przyczynkiem do szerszych studiów w tym zakresie są przedstawione tu rozważania, dotyczące działalności księży prefektów diecezji kieleckiej w okresie II Rzeczypospolitej.

Zagadnienie nauczania religii w szkołach regionu kieleckiego w latach 1918-1939 nie było jak dotąd przedmiotem oddzielnych badań naukowych. O działalności księży z charakteryzowanej grupy wspomina się jedynie okazjonalnie, przy omawianiu problematyki nie związanej z ich pracą pedagogiczną². Badania dotyczące nauczania religii w szkołach oraz

¹ Jest to autoreferat rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława B. Markowskiego i obronionej 15 X 1998 r. w Instytucie Historii WSP w Kielcach. Recenzentami byli: prof. dr hab. Stanisław Gajewski, prof. dr hab. Regina Renz i ks. prof. dr hab. Jan Związek.

² Np. *Dwudziestopięćlecie rządów J.E.Ks. Biskupa Augustyna Losińskiego w diecezji kieleckiej 1910-1935*, Kielce 1935; Z. Pilch, *Kaznodziejstwo polskie XX stulecia. (Charakterystyka czołowych postaci i wzory wymowy)*, w: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*, t. 1, pod red. L. Kuca i W. Wojdeckiego, Warszawa 1975, s. 46-47; A. L. Szafranski, *Zarys dziejów teologii pastoralnej ogólnej (hodegetyki)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce. Wieki XIX i XX*, t. 3, cz. 2, pod red. M. Rechowicza, Lublin 1977, s. 39-40; M. Gosek, *Z zagadnień ruchu homiletycznego w Kielcach*, w: *Księga jubileuszowa 1727-1977. 250 lat Seminarium Duchownego w Kielcach*, Kielce 1977, s. 192-193; T. Wróbel, *Dzieje Seminarium Duchownego w Kielcach na przestrzeni 250 lat*, ibidem, s. 51-175; A. Zuberbier, *O teologii i profesorach Seminarium*, ibidem, s. 177-185; M. Piela, *Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym w latach 1914-1924*, Lublin 1994, s. 169-175.

działalności księży prefektów tej diecezji przeprowadzone zostały tylko w odniesieniu do epoki zaborów przez A. Massalskiego³.

Celem podjętych przeze mnie badań było dokonanie charakterystyki księży prefektów jako grupy społecznej oraz ich działalności dydaktyczno-wychowawczej, społeczno-politycznej i piśmienniczej. Badaniami objęto księży zatrudnionych w okresie międzywojennym w szkołach powszechnych i średnich diecezji kieleckiej (państwowych i prywatnych), w charakterze nauczycieli etatowych i kontraktowych. W toku dalszych rozważań pod pojęciem „księża prefekci” będę więc rozumieć wyłącznie prefektów etatowych i kontraktowych.

Granice diecezji kieleckiej przyjęto według organizacji terytorialnej obowiązującej przed 1925 r., jak również po zmianach przeprowadzonych na mocy bulli cyrkumskrypcyjnej papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 X 1925 r.⁴

W celu zgromadzenia niezbędnej dokumentacji źródłowej dokonano kwerendy w archiwach diecezjalnych w Kielcach i w Częstochowie oraz w archiwach państwowych na terenie województwa kieleckiego. Ponadto przebadane zostały akta Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego znajdujące się w Archiwum Państwowym m. st. Warszawy i Województwa Warszawskiego, akta Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego zgromadzone w Archiwum Państwowym w Krakowie oraz akta Ministerstwa WRiOP znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Wykorzystano także wiele wydawnictw źródłowych.

Podstawę źródłową do rozważań na temat piśmiennictwa księży prefektów stanowią prace opublikowane przez nich w latach 1918-1939 w postaci wydawnictw samoistnych, a także artykułów zamieszczonych w prasie regionalnej i ogólnokrajowej oraz w pracach zbiorowych. Dla skompletowania bibliografii księży autorów przejrzano księgozbiory bibliotek i muzeów na terenie całego kraju.

³ A. Massalski w swoich badaniach historycznych zajmuje się charakterystyką działalności nauczycieli religii z terenu Królestwa Polskiego w odniesieniu nie tylko do duchowieństwa katolickiego, ale także nauczycieli religii innych wyznań. Zob. np.: A. Massalski, *Nauczanie religii w męskich rządowych szkołach średnich Kielc w XIX wieku. Księża prefekci*, w: *Księga jubileuszu stulecia diecezji kieleckiej (1883-1983)*, Kielce 1986, s. 379-396; idem, *Księża prefekci. Nauczyciele religii w szkołach średnich Królestwa Polskiego w latach 1833-1862*, w: *Spoleczno-kulturalna działalność Kościoła katolickiego w Polsce XIX i XX wieku*, pod red. R. Renz i M. Meduckiej, Kielce 1994, s. 199-213; idem, *Nauczyciele religii wyznań ewangelickich w szkołach średnich męskich rządowych Królestwa Polskiego w latach 1833-1862*, w: *Aktywność społeczno-kulturalna kościołów i grup wyznaniowych w Polsce XIX i XX wieku*, pod red. M. Meduckiej i R. Renz, Kielce 1995, s. 83-98.

⁴ W 1925 r. dokonano w Polsce nowego podziału terytorialnego diecezji dotychczas istniejących oraz utworzono kilka nowych diecezji. W wyniku tych zmian erygowana została m.in. diecezja częstochowska, na obszarze której znalazły się przemysłowe obszary Zagłębia Dąbrowskiego należące dotychczas do diecezji kieleckiej. Zmianie uległy także granice diecezji kieleckiej z diecezją sandomierską i archidiecezją krakowską. Ponadto w 1925 r. diecezja kielecka została wyłączona z metropolii warszawskiej i przyłączona do nowo powstałej prowincji krakowskiej. Szerzej na ten temat zob.: *Statystyczny obraz zmian diecezji kieleckiej*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1925, z. 12, s. 195; B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*, „Nasza Przeszłość” 1963, s. 187-232; idem, *Powstanie diecezji kieleckiej i kolejne zmiany jej struktury terytorialnej*, w: *Księga jubileuszu stulecia diecezji kieleckiej*, s. 31-39; L. Mullerowa, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej w latach 1883-1983*, ibidem, s. 279-291; D. Olszewski, *Diecezja kielecka. Zarys dziejów (1805-1987)*, Kielce 1988; T. Wróbel, *Zarys historii diecezji kieleckiej...*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1982, nr 1 i 2, s. 204-243. Por. J. Związek, *Rozwój sieci parafialnej w diecezji częstochowskiej w latach 1925-1963*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1973, nr 1, s. 235-259.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w latach 1918-1939 zatrudnionych było w szkołach powszechnych i średnich diecezji kieleckiej łącznie 153 etatowych i kontraktowych księży prefektów. W ciągu omawianego okresu ich liczba zwiększała się systematycznie, przy czym największą dynamikę wzrostu zanotowano w latach 1918-1925, głównie na terenach wysoko uprzemysłowionych i zaludnionych, tj. w Zagłębiu Dąbrowskim. W poszczególnych latach okresu międzywojennego księża prefekci stanowili przeciętnie ok. 10% ogółu kleru diecezjalnego. Duchowni z omawianej grupy zatrudnieni byli głównie w szkołach miejskich. Najwięcej spośród nich pracowało na terenie dekanatu kieleckiego oraz w dekanatach Zagłębia Dąbrowskiego.

Księża prefekci diecezji kieleckiej wywodzili się przede wszystkim z rodzin chłopskich, robotniczych i drobnomieszczańskich. Spośród 153 prefektów zaledwie 12 było pochodzenia ziemiańskiego oraz 4 reprezentowało warstwę inteligencji polskiej. Ponad 60% urodziło się na terenie własnej diecezji. W przeważającej części pochodzili ze środowisk wiejskich (ok. 64%). Jest to zrozumiałe, biorąc pod uwagę fakt, że w początkowych dziesięcioleciach XX wieku mieszało na wsi ok. 70% Polaków⁵. Duchowni ci otrzymali wykształcenie teologiczne w seminariach duchownych oraz na wydziałach teologicznych wyższych uczelni. Na 153 prefektów aż 131 ukończyło kieleckie seminarium duchowne. Poza studiami seminaryjnymi znaczący wpływ na ogólny poziom ich wykształcenia miały studia akademickie. Z przeprowadzonych analiz wynika, że 39 prefektów (tj. ok. 28%) odbyło studia teologiczne, filozoficzne lub prawnicze w uczelniach polskich i zachodnioeuropejskich. Najwięcej prefektów studiowało w Akademii Duchownej w Petersburgu (12), na Uniwersytecie Warszawskim (8), na Uniwersytecie Lubelskim (6) oraz na Uniwersytecie we Fryburgu szwajcarskim (7), gdzie w początkach obecnego stulecia Polacy stanowili jedną z najliczniejszych korporacji studenckich⁶. W uczelniach wyższych prefekci uzyskali stopnie naukowe licencjata (2), kandydata (2), magistra (19) i doktora (15). Ks. Piotr Kałwa jako jedyny spośród prefektów otrzymał w 1934 r. stopień doktora habilitowanego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a po zakończeniu II wojny światowej — stopień profesora zwyczajnego nauk prawnych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim⁷.

Omawiani duchowni w dużej części należeli do tej grupy kleru diecezjalnego, która aktywnie włączyła się w proces przemian społeczno-religijnych zachodzących w Polsce po odzyskaniu niepodległości. Wielu z nich pełniło wysokie stanowiska kościelne w konsystorzach i kurii diecezjalnej (37), a także było wykładowcami wyższych uczelni (19). Niektórzy u szczytu swojej kariery zawodowej sprawowali funkcje rektorów i wicerektorów seminariów duchownych, pięciu z nich zaś pełniło urząd biskupa⁸.

⁵ Por. E. Grabowski, *Skupienia miejskie w Królestwie Polskim*, „*Ekonomista*” 1914, t. 2, s. 158; J. Zarnowski, *Spółeczeństwo Polski międzywojennej*, Warszawa 1969, s. 87.

⁶ Według relacji studiumującego tam w latach 1909-1913 duchownego diecezji sandomierskiej, ks. Wacława Kosińskiego, w 1910 r. kształciło się we Fryburgu 100 studentów pochodzących z terenów podległych Rosji — w tym aż 85 Polaków, czyli prawie tyle samo, co studentów niemieckich (97), a więcej niż studentów francuskich (75). Poza Szwajcarami były to najliczniej reprezentowane narodowości na tej uczelni. W Kosiński, *Uniwersytet Fryburski*, „*Kronika Diecezji Sandomierskiej*” 1910, nr 6, s. 229-234.

⁷ Zob. J. Grzywacz, *Biskup, profesor, doktor Piotr Kałwa 1893-1974*, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 1976, z. 5, s. 7-9; P. Hemperek, *Kałwa Piotr*, w: *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, cz. 1, oprac. J. R. Bar, Warszawa 1981, s. 209-210.

⁸ Z grona księży prefektów diecezji kieleckiej urząd biskupa piastowali: w okresie międzywojennym ks. Franciszek Sonik (sufragan kielecki 1935-1957) oraz ks. Antoni Zimniak (sufragan częstochowski

Z charakteryzowanej grupy 153 prefektów 45 zatrudnionych było wyłącznie w szkołach powszechnych, 42 wyłącznie w szkołach średnich, natomiast w szkołach powszechnych i szkołach średnich różnych typów pracowało 66 prefektów. Zgodnie z międzywojennym ustawodawstwem państwowym i kościelnym wymiar nauki religii w szkołach powszechnych i średnich ogólnokształcących oraz w seminariach nauczycielskich ustalono na 2 godziny tygodniowo⁹. Trzeba jednak zaznaczyć, że do końca lat dwudziestych na I kursie seminarium nauczycielskiego obowiązywał wymiar 3 godzin religii w tygodniu, co tłumaczono „niedostatecznym przygotowaniem z religii młodzieży wstępującej do seminariów”¹⁰. W różnych typach szkół zawodowych nauczano religii w liczbie od 1 do 2 godzin tygodniowo¹¹.

Na terenie szkół, poza udzielaniem lekcji religii i odprawianiem nabożeństw, księża prefekci zakładali koła Krucjaty Eucharystycznej i sodalicje mariańskie, współpracując także z innymi organizacjami młodzieżowymi działającymi w szkołach. W 1937 r. w diecezji kieleckiej istniało jednak tylko 59 szkolnych kół Krucjaty Eucharystycznej, sodalicje mariańskie zaś obejmowały w początkach lat trzydziestych okresu międzywojennego zaledwie 24% szkół średnich tej diecezji¹².

Szczególnie duże zasługi w propagowaniu ruchu sodalicyjnego w regionie kieleckim miał prefekt ks. Jan Krzakowski, który w 1922 r. został członkiem Rady Naczelnej Związku Sodalicji Mariańskich Uczniów Szkół Średnich w Polsce oraz moderatorem diecezjal-

1936-1943), po II wojnie światowej zaś ks. Piotr Kałwa (ordynariusz lubelski 1949-1974), ks. Michał Klepacz (ordynariusz łódzki 1946-1967) oraz ks. Szczepan Sobalkowski, który mianowany biskupem pomocniczym w Kielcach w 1957 r. zmarł następnego dnia po przyjęciu sakry biskupiej. Zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 98, 103, 191-193, 238.

⁹ Większa liczba godzin nauki religii obowiązywała jedynie w szkołach znajdujących się na terenie byłego zaboru pruskiego. Por. H. Rzędowski, M. Szmytkiewicz, *Zbiór ustaw i rozporządzeń*, Toruń 1932, s. 31-32; *Program naukowy szkoły średniej*, Warszawa 1919; Okólnik Ministra WRiOP do kuratorów Okręgów Szkolnych z 511927 r. w sprawie nauki religii w publicznych szkołach powszechnych, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa WRiOP* 1927, nr 2, poz. 32, s. 75-76; Zarządzenie Ministra WRiOP z 211929 r. w sprawie zmian w planach godzin dla siedmioklasowych publicznych szkół powszechnych i gimnazjów państwowych, *ibidem*, 1929, nr 1, poz. 1, s. 2-17; Okólnik nr 43 z 12 IV 1937 r. (IIS-2836/37) o organizacji roku szkolnego 1937/38 w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym i zakładach kształcenia nauczycieli, *ibidem* 1937, nr 5, poz. 147, s. 180-194.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra WRiOP z 30 V 1926 r. (Nr I-7446/26), w sprawie planu godzin szkolnych w państwowych seminariach nauczycielskich, *ibidem*, 1926, nr 10, poz. 116, s. 238-240; Pismo kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego z 12 VI 1926 r. do Dyrekcji Państwowych i Prywatnych Seminarium Nauczycielskich w Okręgu w sprawie nowego planu godzin szkolnych, *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego* 1926, nr 7, poz. 141, s. 189-190.

¹¹ *Ilość godzin religii w szkołach zawodowych*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1925, z. 10-11, s. 184.

¹² Dla porównania w diecezji wileńskiej funkcjonowało w 1937 r. aż 275 szkolnych kół Krucjaty Eucharystycznej, w sąsiedniej zaś diecezji częstochowskiej — 159 i w diecezji sandomierskiej — 152 koła. Ruch sodalicyjny natomiast objął w tym czasie 71% szkół średnich w diecezji krakowskiej i 64% w diecezji poznańskiej. M. Pirożyński, S. Szczęch, *Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce. Rok pierwszy 1937*, Lublin 1938, s. 363; *X Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicji Mariańskich uczniów szkół średnich za rok szkolny 1928/29*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 1930, s. 145-147. Por. J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, pod red. C. Strzeszewskiego, R. Bendera, K. Turowskiego, Warszawa 1981, s. 350.

nymnaobszar diecezji kieleckiej¹³. W krzewieniu idei harcerstwa zasłużył się prefekt Zagłębia Dąbrowskiego ks. Józef Sobczyński, który do 1931 r. był naczelnym kapelanem ZHP¹⁴.

W środowisku pozaszkolnym duchowni w znacznym stopniu zaangażowani byli w organizowanie i działalność licznych stowarzyszeń i bractw religijno-społecznych na terenie diecezji kieleckiej. Wielu księży prefektów pełniło w nich funkcje kierownicze i patronackie. Były to organizacje kapłańskie — jak Koło Księży Prefektów, Związek Księży „Praca”, Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kapłanów oraz stowarzyszenia młodzieżowe, organizacje skupiające poszczególne grupy społeczne (mężczyzn, kobiet, inteligencję), instytucje i towarzystwa dobroczynne (np. Towarzystwo „Caritas”, Stowarzyszenie św. Wincentego à Paulo), a także bractwa i koła religijne, zwłaszcza różańcowe. Po utworzeniu w 1931 r. diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Kielcach księży prefekci czynnie włączyli się w propagowanie idei tej organizacji. Do najbardziej aktywnych prefektów na polu działalności społecznej należeli: ks. Antoni Sobczyński¹⁵, ks. Stanisław Cieśliński¹⁶, ks. Mieczysław Połoska¹⁷ oraz ks. Stanisław Machowski¹⁸.

i' Archiwum Diecezjalne w Kielcach (dalej ADK), sygn. OZ-15/1, Akta Sodalicii Mariańskiej 1917-1938, k. 48.

¹⁴ Zob. J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe...*, s. 353.

¹⁵ Ks. A. Sobczyński był asystentem kościelnym i dyrektorem Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Kielcach. Ponadto pełnił m.in. funkcję asystenta kościelnego Diecezjalnego Związku Towarzystw Dobroczynności „Caritas” w Kielcach, a także katolickich stowarzyszeń kobiet i mężczyzn oraz kół inteligencji katolickiej. W latach trzydziestych był delegatem biskupim do Rady Wyższej Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w diecezji kieleckiej i moderatorem Kongregacji Jasnogórskiej Pań. Duchowny ten był również dyrektorem założonego w 1933 r. w diecezji kieleckiej Związku Księży Rekolekcyjistów, wiceprezesem zarządu Księgarni Spółdzielczej „Jedność” w Kielcach (do 1937 r.), prezesem Komisji Diecezjalnej do Spraw Organizacyjnych, a także członkiem Komisji Wiary i Obyczajów, Komisji Dobroczynnej i Komisji Społecznej. W 1938 r. ks. Sobczyński został prezesem Oddziału Związku Straży Ogniowych oraz prezesem Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej w Księżu Wielkim. Powierzono mu również funkcję prezesa w Oddziale Związku Strzelców i w Radzie Nadzorczej Spółdzielni Mleczarskiej w Konaszówce. ADK, sygn. XS-27, Akta personalne ks. A. Sobczyńskiego, k. 58-59, 62, 67, 79; „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1932, z. 2, s. 36.

i' Ks. S. Cieśliński w latach 1931-1935 był dyrektorem Diecezjalnego Związku Towarzystw Dobroczynności „Caritas” w Kielcach. W 1934 r. zainicjował wydawanie czasopisma „Głos Miłosierdzia”. Zaangażowany był m.in. także w działalność kieleckich kół Polskiej Inteligencji Katolickiej. ADK, sygn. XC-24, Akta personalne ks. S. Cieślińskiego; „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1931, z. 4, s. 117.

¹⁷ Ks. M. Połoska w latach 1926-1938 pełnił funkcję sekretarza generalnego stowarzyszeń młodzieżowych działających na terenie diecezji kieleckiej. Był także inicjatorem budowy ośrodka młodzieżowego „Nasz Dom” w Dobromyślu k. Kielc, który miał odgrywać rolę Uniwersytetu Ludowego. W 1938 r. został dyrektorem Katolickiego Stowarzyszenia Dobroczynności „Caritas” diecezji kieleckiej. ADK, sygn. XP-48/1 a, b, Akta personalne ks. M. Połoski; ibidem, sygn. OZ-6/2, Akta Akcji Katolickiej z lat 1936-1938, k. 62-64; „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1926, z. 8-9, s. 147; „Gazeta Tygodniowa” 1937, nr 16, s. 194-195; 1938, nr 3, s. 30-31.

¹⁸ Ks. S. Machowski wchodził w skład zarządu Sekretariatu Generalnego Związku Młodzieży Polskiej diecezji kieleckiej, w latach 1925-1926 zaś był sekretarzem generalnym Związku Stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Męskiej w Kielcach. Od 1936 r. ks. Machowski pełnił funkcję dyrektora i sekretarza generalnego Stowarzyszenia „Caritas” diecezji kieleckiej. Przez 14 lat pracował w Polskiej Macierzy Szkolnej. ADK, sygn. XM-60, Akta personalne ks. S. Machowskiego; ibidem, sygn. OE-2/1, Akta Związku Towarzystw Dobroczynności „Caritas” w Kielcach 1924-1938, k. 215; ibidem, sygn. OZ-A/5, Akta organizacji religijno-społecznych z lat 1859-1938, k. 148.

Badania nad grupą księży prefektów diecezji kieleckiej pozwoliły ustalić, że w latach 1918-1939 kilkunastu z nich zaangażowanych było w działalność polityczną w ramach obozu narodo-demokratycznego, będąc członkami lub zwolennikami Związku Ludowo-Narodowego, a następnie Stronnictwa Narodowego. Organizacje te, jak wiadomo, podkreślały w programach ideowych swój katolicki charakter oraz głosiły hasła solidaryzmu narodowego i liberalizmu gospodarczego. Warto zaznaczyć, że ks. A. Sobczyński od 1928 r. reprezentował ziemię kielecką z ramienia Związku Ludowo-Narodowego we władzach ustawodawczych II Rzeczypospolitej¹⁹, ks. F. Sonik oraz ks. Ludwik Gawroński zaś w latach trzydziestych byli przedstawicielami endecji w kieleckiej Radzie Miejskiej²⁰.

Niektórzy spośród księży prefektów diecezji kieleckiej brali udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920. W czasie prowadzonych walk prawdopodobnie poniósł śmierć kapelan 40 pułku Kompanii Kadrowej ks. Włodzimierz Hibner, zatrudniony przed wojną w jednym z gimnazjów kieleckich. Bohaterską postawę ks. S. Cieślińskiego i ks. Jana Pruchnickiego podczas zmagania z bolszewikami wyróżniono wysokimi odznaczeniami państwowymi²¹. Z ustaleń poczynionych przez M. B. Markowskiego wynika, że znaczna część kieleckiego duchowieństwa diecezjalnego uczestniczyła w pracach Komitetów Obrony Państwa, zakładanych w powiatach i gminach w celu organizowania pomocy dla walczących wojsk polskich. Warto podkreślić, że wśród księży najbardziej zaangażowanych w tę działalność patriotyczną, znalazły się m.in. także nazwiska prefektów ks. Franciszka Zientary z Zawiercia, ks. Konstantego Aksamitowskiego i ks. Władysława Macha z Pińczowa oraz z terenu powiatu jędrzejowskiego — ks. Stanisława Marchewki i ks. Antoniego Zimniaka²².

Ponad 33% prefektów zajmowało się działalnością piśmienniczą. W stosunku do ogólnej liczby ok. 130 księży diecezji kieleckiej publikujących swoje prace w okresie międzywojennym²³

¹⁹ Ks. A. Sobczyński został w 1928 r. posłem do Sejmu Polskiego z okręgu wyborczego nr 20, obejmującego powiaty kielecki, jędrzejowski i włoszczowski. Warto przy tym zaznaczyć, że nazwisko ks. Sobczyńskiego widniało wśród zastępców posłów już na prawicowych listach wyborczych z 1919 r. Z zestawienia sporządzonego przez M. Piłę wynika jednak, że żaden z duchownych diecezji kieleckiej nie znalazł się w składzie Sejmu Ustawodawczego 1919-1922. Zob. T. K. Rzepeccy, *Sejm i senat 1928-1933*, Poznań 1928, s. 51; T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 r.*, Poznań 1920, s. 166, 170; M. Piela, *Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym...*, s. 185-187.

²⁰ W 1934 r. ks. F. Sonik współorganizował akcję wyborczą na rzecz Stronnictwa Narodowego w czasie wyborów do Rady Miejskiej w Kielcach. Zob. Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego — I, sygn. 2710, Akcja katolicka i inne towarzystwa katolickie — informacje 1929-1934, k. 106; S. Borkiewicz, *Gawroński Ludwik*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1938-1958, s. 332.

²¹ Zob. *Calendarium pro clero dioecesis kielcensis in annum Domini bissextilem 1920*, s. 90. Ks. S. Cieśliński został uhonorowany Krzyżem Walecznych, ks. J. Pruchnicki zaś Krzyżem Walecznych, Krzyżem Virtuti Militari oraz Krzyżem Niepodległości. ADK, sygn. OP-X/14, Życiorysy kapłanów 1876-1938, k. 54, [Życiorys ks. S. Cieślińskiego]; Archiwum Metropolitalne w Częstochowie, sygn. III 174 IT, Akta personalne ks. J. Pruchnickiego.

²² M. B. Markowski, *Aktywność niepodległościowa duchowieństwa województwa kieleckiego w latach wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920*, „Studia Kieleckie”, Seria Historyczna, 1995, nr 1, s. 33-41; idem, *Spółczesność województwa kieleckiego wobec wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920*, Kielce 1998, s. 54-79.

²³ Liczbę tę ustalono na podstawie badań, których celem jest zgromadzenie pełnej bibliografii publikacji duchowieństwa Kielecczyzny z XIX i XX w. Inicjatorem podjęcia prac dokumentacyjnych dotyczących tej problematyki był prof. dr hab. Józef Grzywna. Prace nad gromadzeniem i porządkowaniem zebranych materiałów źródłowych prowadzili poza J. Grzywną także ks. prof. dr hab. Daniel Olszewski, dr Danuta Krześniak-Firlej oraz dr Waldemar Firlej.

prefekci stanowili dość wysoki odsetek — ok. 39%. W swoich publikacjach odnosili się do najważniejszych kwestii związanych z przemianami religijnymi i społeczno-politycznymi w kraju i za granicą. Na podstawie przeprowadzonych kwerend ustalono, że opublikowali w okresie międzywojennym w 56 tytułach gazet i czasopism łącznie 1 310 artykułów. Ponadto zamieścili 24 artykuły w pracach zbiorowych oraz wydali 57 prac samoistnych (książek). Artykuły prasowe opublikowane zostały przede wszystkim w czasopismach religijno-społecznych o zasięgu lokalnym, a zwłaszcza w kwartalniku „Przegląd Homiletyczny”; w miesięczniku „Kielecki Przegląd Diecezjalny” oraz w „Gazecie Tygodniowej”. W tych trzech czasopismach diecezjalnych omawiani duchowni zamieścili łącznie ok. 71% wszystkich swoich publikacji. Księża ekskardynowani w 1925 r. do diecezji częstochowskiej publikowali artykuły najczęściej w tamtejszym tygodniku diecezjalnym „Niedziela” oraz w wychodzącym od 1919 r. w Częstochowie przez cały okres międzywojenny Bezpartyjnym Dzienniku Narodowym „Goniec Częstochowski”.

Zainteresowania piśmiennicze księży prefektów obejmowały problematykę kaznodziejską i katechetyczną, problematykę kultu parafialnego i życia religijnego wiernych, a także problematykę społeczną i polityczną, oświatową oraz historyczną. Szczególnie dużo miejsca w ich twórczości zajęły kazania i katechizmy oraz problematyka społeczna, polityczna i oświatowa. Do najbardziej płodnych autorów w latach międzywojennych należeli: ks. A. Sobczyński, który wydał 285 prac; ks. Antoni Marchewka — wydał 175 prac, ks. S. Marchewka — autor 168 publikacji oraz ks. Szczepan Sobalkowski — autor 147 prac. Należy podkreślić wyraźny związek między tematyką i liczbą publikacji prefektów a ich zaangażowaniem w pracę dydaktyczno-wychowawczą i w działalność społeczną. Warto także zwrócić uwagę na dość duże zróżnicowanie tych publikacji, wśród których znalazły się krótkie artykuły o charakterze popularnym, jak również artykuły i książki podejmujące ważne zagadnienia teologiczne i naukowe. Spośród omawianych autorów 19 kontynuowało działalność piśmienniczą po II wojnie światowej, czego efektem jest łącznie ponad 400 publikacji wydanych po 1945 r.

Sumując, należy stwierdzić, że wyniki badań nad grupą księży prefektów diecezji kieleckiej z lat 1918-1939 mogą stanowić wstęp do dalszych szczegółowych studiów historycznych dotyczących całego duchowieństwa tej diecezji w omawianym okresie. Wytyczne tu kierunki badawcze zostaną zapewne w przyszłości rozwinięte w ramach osobnych opracowań naukowych, zwłaszcza w zakresie problematyki związanej z działalnością społeczno-polityczną i piśmienniczą duchowieństwa, wzbogacając w tak niewielkim stopniu zbadaną dotychczas historię diecezji kieleckiej okresu międzywojennego.